

7. EL PERÍODE 1900-1939 (II). LES ALTRES INSTITUCIONS PÚBLIQUES I PRIVADES QUE DONEN SUPORT A L'ENSENYAMENT PROFESSIONAL

7.1. CONSIDERACIONS PRÈVIES

Al llarg de l'estudi de les diferents institucions públiques que podríem considerar organismes provincials, regionals, nacionals o estatals, ens hem referit més d'una vegada a la importància que adquirí la formació professional de caràcter públic arreu de Catalunya, al marge dels organismes esmentats.

En aquest sentit, adquiriran un protagonisme evident els municipis catalans considerats en conjunt, tot i que en l'estudi, per consideracions òbvies, ens limitarem als més destacats, o si més no més coneguts, concretament als ajuntaments de Barcelona i a alguns dels que foren absorbits el 1897, Badalona, Figueres, Girona, Mataró, Reus, Sabadell, Tarragona, Terrassa i Vilanova i la Geltrú. Altrament, en aquest capítol, ens ocuparem també de la participació en l'obra de la formació professional d'altres grups socials, des de l'Església fins al moviment obrer, incloent-hi no solament l'activitat acadèmica sinó també altres aspectes que tenen relació amb la formació professional industrial, tal com ja hem fet en estudiar les èpoques anteriors.

7.2. L'OBRA EN EL CAMP DE L'ENSENYAMENT TÈCNIC ELEMENTAL DE LES INSTITUCIONS PÚBLIQUES CATALANES NO ESTUDIADES EN EL CAPÍTOL ANTERIOR

Coneixem la importància quantitativa de tots aquests centres, generalment a càrrec dels consistoris municipals, però no existeix prou informació per valorar l'abast i la transcendència de cada un dels centres i arribar, a partir d'aquest coneixement, a conclusions d'una certa entitat. Recordem, com ja havíem indi-

cat, que el 1933 existien seixanta-un centres públics, un percentatge important dels quals formaven part d'aquests grups.

A partir d'aquestes premisses, ens concretarem a aquells centres que, segons tots els indicis, assoliren un nivell més alt o tingueren més transcendència en general o en el medi social pròxim. Aquest estudi comprendrà dos grans apartats:

a) La trajectòria de les escoles de formació professional de l'Ajuntament de Barcelona i els seus precedents.

b) Les altres escoles públiques de formació obrera.

7.2.1. ELS PRECEDENTS I L'OBRA DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA EN EL TERRENY DE LA FORMACIÓ PROFESSIONAL

Com en el cas de la Diputació de Barcelona, la bibliografia sobre la trajectòria de l'Ajuntament de Barcelona en el camp de la formació professional és força extensa, tot i que encara hi ha algunes llacunes; ens limitarem a assenyalar únicament els trets més característics i rellevants.²³⁷

L'obra de l'Ajuntament de la capital catalana en el camp de la formació professional obrera té uns precedents en la trajectòria d'alguns dels consistoris de les poblacions que foren absorbides per Barcelona el dia de Sant Jordi de l'any 1897, concretament els ajuntaments de Sants, Gràcia i Sant Martí de Provençals, sobretot els dos últims.

Aquestes dues darreres poblacions experimentaren un creixement demogràfic espectacular al llarg de la segona meitat del segle XIX,²³⁸ com a conseqüència del procés d'industrialització; la nova situació comportarà una sèrie de problemes socials i d'infraestructura, entre els quals l'urbanisme, la sanitat i l'educació.

No ens ha d'estranyar, per tant, ateses les necessitats d'escolarització de les poblacions industrials, que s'establissin en aquestes viles diversos centres públics i privats d'ensenyament, tot i que aquests no arribaren a eixugar el dèficit de places escolars.²³⁹ Entre els nous establiments docents trobem les escoles d'Arts i Oficis creades a Gràcia i Sant Martí de Provençals el 1890 i 1892, respectivament, com ja havíem assenyalat abans.

237. El caràcter d'aquesta obra ens obliga a ser molt esquemàtics en totes aquestes qüestions.

238. Per exemple, la vila de Gràcia passà de 17.147 habitants el 1857 a 61.935 el 1897, amb la qual cosa esdevingué la segona ciutat de Catalunya. Pel que fa a Sant Martí de Provençals, el 1787 tenia 1.715 habitants i el 1910, 67.677.

239. Respecte a l'evolució de l'ensenyament primari de la vila de Sant Martí de Provençals en aquests anys, podeu consultar Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, «Poble Nou. 1865-1987. Una aproximació a l'ensenyament», *Ícaria. Papers de l'Arxiu Històric del Poble Nou*, núm. 6 (any 2002), p. 4-13.

Pel que fa a la vila de Gràcia, seguint les passes de la ciutat de Barcelona, ja en el període revolucionari (1868-1874), aparegué el primer intent de crear una escola per a obrers, tot i que s'haurà d'esperar l'època de la Restauració perquè s'estableixin classes de música, gimnàstica, tall i confecció i dibuix. Aquestes últimes es poden considerar un precedent de l'Escola Municipal d'Arts i Oficis de Gràcia.²⁴⁰

L'Exposició Universal de Barcelona de 1888 va posar sobre la taula diversos problemes inherents a la industrialització, d'una manera particular la formació professional. Enmig d'un context general de preocupació per aquest problema, la Sociedad Económica Graciense de Amigos del País, fundada el 1881, presentava un dictamen a l'Ajuntament de Gràcia, a finals de l'any 1889, proposta que acabaria donant fruits.

L'Escola d'Arts i Oficis de Gràcia fou inaugurada oficialment el 15 de novembre de 1890 i les classes començaren tres dies més tard. El local de l'Escola estava situat al carrer de l'Àngel, núm. 12, al costat del carrer Gran de Gràcia, fou traslladat a l'edifici de Can Trilla, al carrer Gran de Gràcia, núm. 177, fins que l'any 1909 s'instal·là definitivament al carrer del Marquès de Santa Anna, avui barriada de Sarrià-Sant Gervasi, el primer que reunia les condicions requerides per un centre d'aquestes característiques.

Els estudis anaven dirigits a caps de taller, contramestres, constructors i maquinistes. L'horari de les classes era de set a nou del vespre. Aquests estudis tenien caràcter teoricopràctic, constaven de quatre cursos i estaven dividits en tres seccions: arts industrials, construcció i belles arts i estudis complementaris; aquesta secció s'incorporà més endavant.

Hom exigia al professorat de l'Escola el títol d'enginyer industrial o d'arquitecte i les classes pràctiques es feien, generalment, al lloc de treball. L'alumnat fou molt nombrós, exceptuant els dos primers anys; per exemple, el curs 1896-1897 la xifra de matriculats era de tres-cents seixanta-dos alumnes.²⁴¹

L'Escola Municipal d'Arts i Oficis de San Martí de Provençals fou aprovada per aquest Consistori el 1892 i les classes començaren el dia primer de març de l'any següent. Els problemes derivats de la manca d'un local prou adient foren continus, fins que el curs 1912-1913 s'inaugurà l'actual local del carrer Ro-

240. Sobre aquesta qüestió hi ha molta bibliografia i es conserva molt material en diferents arxius municipals. A tall d'exemple, es pot consultar, a més, Ramón ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones: 1875-1923*, p. 352-398 i s.; Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *Les escoles professionals municipals: 1890-1990*, Ajuntament de Barcelona, 1991, 163 p.

241. Cf. Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *Les escoles professionals municipals: 1890-1990*, taula 4.4, p. 88.

gent. La influència directa o indirecta de l'Escola de Gràcia, tant en el tipus de professorat com en el reglament, en els programes, en el sistema de reclutament del professorat... fou determinant. Però en cap moment ni els pressupostos ni el nombre d'alumnes van ser comparables al centre gracienc, fet que incidí en la seva evolució posterior. El nombre de matriculats fou sempre inferior a dos-cents alumnes.²⁴²

Els estudis, que en un principi estaven pensats per a directors de taller, tant a Gràcia com a Sant Martí de Provençals eren molt variats i complets, d'acord amb el nivell dels estudis, i s'atorgà des d'un primer moment una importància preferent al dibuix. A Sant Martí, a l'hora de la veritat, però, l'ensenyament oficial restà limitat als cursos de capatàs, i es deixà de banda el de director de taller. Així, doncs, el curs 1896-1897 s'impartia oficialment el grau de capatàs, que constava de tres anys i uns ensenyaments lliures, amb una secció industrial i una altra artística.

Com es desprèn de les memòries d'aquestes escoles i d'altres de Catalunya, generalment dels informes anuals dels secretaris, el professorat estava molt al corrent del moviment europeu i americà d'avantguarda en el camp de la formació professional.²⁴³

L'obra de l'Ajuntament de Barcelona en el terreny de la formació professional al llarg del segle XIX s'ha de considerar pràcticament nul·la, ja que el Consistori barceloní partia de la base que la Diputació ja satisfia les necessitats de la ciutat. Fou, doncs, per la via indirecta que el Consistori de la capital catalana s'integrà en el món de la formació professional obrera.

Així, per tant, l'absorció dels municipis veïns produïda a conseqüència del RD del 23 d'abril de 1897 situava els responsables del Consistori barceloní en una disjuntiva totalment diferent, en relació amb la problemàtica que ens ocupa; l'Ajuntament de la capital catalana es veia obligat a complir amb unes obligacions que, fins aleshores, no havien format part de la política municipal de la ciutat comtal, atès, com ja hem apuntat, que aquesta formació a la ciutat de Barcelona era a càrrec de la Diputació.

Aquesta situació explica que, en els primers temps, hom es limités a complir l'expedient i prou; es tractava únicament de facilitar la continuïtat de les classes que s'impartien a les escoles d'Arts i Oficis de Gràcia i Sant Martí de

242. Cf. Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *Les escoles professionals municipals: 1890-1990*, tau-la 4.7, p. 93.

243. Seria interessant consultar els arxius i analitzar la bibliografia de diverses poblacions industrials del Principat, per tal de conèixer l'abast d'aquest corrent d'avantguarda, molt més important del que hom acostuma a creure, com ja hem indicat en un altre moment.

Provençals. Els canvis es manifestaran sobretot en la denominació i en l'orientació general.²⁴⁴

Els vaivens polítics que viuran les corporacions públiques catalanes a partir de començaments del segle XX, d'una manera especial els municipis, incidirà en diversos sectors de l'activitat ciutadana. Aquests canvis, sobretot els d'ensenyament i cultura comportaren la democratització de la vida pública. El nou rumb politicosocial abraçarà fins i tot la formació professional dels treballadors industrials, a partir, més o menys, de 1907. Les primeres propostes per a l'establiment d'escoles d'arts i oficis a les barriades populars barcelonines apareixeran com una forma pacífica de lluita contra la marginació socioeconòmica que patien els barris obrers. La conflictivitat social i política d'aquells anys afectarà directament el desenvolupament normal de l'activitat de l'Ajuntament barceloní, aproximadament entre 1908 i 1912, per la qual cosa els tràmits per ampliar l'oferta d'ensenyament professional foren lents.

El nou rumb que prengué la política educativa en aquest sector de l'ensenyament no començarà a donar fruits, doncs, fins al 1912; durant aquest any van néixer paral·lelament l'Escola Municipal d'Arts del Districte V, barri xinès, i l'Escola Municipal d'Arts del Districte VII, barriada de Sants, nucli urbà que tenia una tradició en l'àrea de l'ensenyament professional bastant abans de la seva integració a la ciutat comtal.²⁴⁵

En aquests anys es va establir també un centre d'aquestes característiques a Sarrià, tot i que tingué una vida molt curta, perquè quan la capital catalana absorbia, el 1921, la vila de Sarrià, aquesta escola ja havia deixat d'existir. La integració d'aquesta vila a la capital no significà cap mena de canvi.

Als centres citats s'han d'afegir les institucions municipals de formació professional femenina, d'una manera especial l'Escola Municipal de Labors i Oficis de la Dona, inaugurada el mes de maig de 1913, institucions que estudiarem en el capítol 11. Al llarg de tots aquests anys, el Consistori barceloní es limitava al finançament de les escoles i a un cert control econòmic i de gestió; en canvi, eren les escoles mateix que formulaven els reglaments, preparaven els programes i tenien cura de l'organització interna.

Es va crear la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, organisme que aprovava la seva reglamentació el 21 de juny de 1917 i molt particu-

244. En aquest sentit, s'observa més interès envers els ensenyaments tecnicoartístics; d'acord amb aquest criteri, aquests centres de formació professional es diran, a partir d'aquest moment, *escoles municipals d'arts* dels districtes VIII i X, Gràcia i Sant Martí, respectivament.

245. A la bibliografia hi ha força informació sobre les activitats que es realitzaren a l'exvila de Sants en relació amb la formació professional.

larment de les escoles municipals barcelonines de formació professional obrera. L'Assessoria Tècnica d'aquesta Comissió elaborà un pla que va rebre el vistiplau, a la sessió ordinària municipal del 6 de novembre de 1918.

En aquest pla es fixava el camp d'acció de l'Ajuntament de Barcelona en l'esfera de l'ensenyament tècnic. Hom tractava de cercar punts d'entesa entre les diverses corporacions públiques perquè cada una assumís un determinat paper, tot reservant a les entitats municipals l'ensenyament tecnicoelemental, que era, de fet, el paper que ja havia exercit el Consistori barceloní. Com a suport del pla, l'Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura presentà una relació sobre l'estat de l'ensenyament a les escoles d'arts de l'Ajuntament de la capital catalana, acompanyat d'un informe del seu col·laborador a la secció d'ensenyament tècnic, on es concretava l'experiència viscuda en un viatge d'estudis realitzat a França i Suïssa per conèixer l'organització de l'ensenyament tècnic primari en aquelles contrades.

Quant a l'apartat referent a l'estat de la formació professional a la ciutat de Barcelona, l'informe es concretava sobretot a fer:

- una avaluació del cens obrer en les diferents branques de la indústria,
- un inventari de les necessitats de la capital del Principat en el terreny de la formació professional,
- una anàlisi de les causes que limitaven l'assistència als centres d'ensenyament tècnic primari de la ciutat.

En aquest informe es tractava també d'altres qüestions; no hi insistim perquè presenten un interès menor des de la nostra perspectiva.

En relació amb les experiències suïsses i franceses sobre la problemàtica general europea de l'ensenyament professional, centrada fonamentalment a París, resulten força interessants algunes de les conclusions del col·laborador de l'Assessoria Tècnica sobre la conceptualització de la formació professional que es movia al voltant de tres eixos:

- a) la preparació manual
- b) l'ensenyament tècnic propi de cada ofici
- c) la formació general i cívica.

Les reflexions sobre aquests problemes i, especialment, les conclusions de l'informe eren determinades per les possibilitats d'aplicació de les noves experiències a les nostres latituds. Hom analitzava en aquest informe el paper del taller com a mitjà de formació professional i la incidència de la nova organització industrial, fonamentalment l'aparició de la producció en sèrie.

És evident que els redactors de l'informe, en relació amb el segon dels punts apuntats, pensaven especialment en les grans indústries. La nova situació provocava que el sistema tradicional d'aprenentatge dels oficis comencés a en-

trar en crisi, per la qual cosa hom proposava noves vies alternatives. A partir del marc esbossat, es plantejaven sistemes alternatius a les fórmules que s'havien utilitzat fins aleshores en la major part dels casos, és a dir, el taller escola i l'escola taller. En el context industrial català de l'època, cap de les dues solucions satisfesia totalment les necessitats del mercat de treball, almenys considerant-les com a sistemes tancats.

El sistema del taller escola observava la formació de l'aprenent sobre la base de la pràctica de l'ofici que es realitzava en el taller, reforçada per un contracte d'aprenentatge que garantís i facilités una formació teòrica o teoricopràctica. Aquest tipus de formació requeria una formació prèvia al taller o, en el millor dels casos, una formació simultània; aquesta solució presentava problemes de caràcter sociocultural i avantatges de tipus econòmic, com a mínim a curt termini.

La fórmula escola taller, l'adoptada avui a l'Estat espanyol, consisteix a substituir l'aprenentatge pràctic del taller per la formació en un centre educatiu destinat a aquesta funció. Té l'avantatge que proporciona una formació integral, en el marc de la qual l'habilitat manual, els coneixements teòrics i la instrucció general formen part d'un tot.

Tenint en compte les condicions específiques de la ciutat de Barcelona en aquell moment determinat, la Comissió de Cultura, a partir de l'anàlisi esmentada, es decantarà per la primera solució per raons òbviament socioeconòmiques,²⁴⁶ amb la particularitat que es feien alguns retocs per evitar els desavantatges d'aquest sistema.

D'aquí nasqueren les escoles complementàries d'oficis, que intentaven aprofitar les millors condicions econòmiques i pràctiques que oferia el taller, amb el complement, però, d'un programa acadèmic teoricopràctic concebut des d'una òptica cíclica i globalitzadora, per tal de donar als alumnes un ensenyament integral, en la línia del que es començava a fer a l'Escola del Treball de Barcelona, aspecte que ja hem tractat.

Seguint aquesta conceptualització, la Comissió de Cultura, a través de l'Assessoria Tècnica, proposava per a l'ensenyament tècnic elemental un programa que s'orientava vers tres direccions:

1. El trànsit de l'escola primària als tallers d'indústria, per mitjà de la instauració del preaprenentatge.
2. L'alternança de la pràctica del taller amb la formació teoricopràctica dels centres de formació professional.

246. En relació amb aquest problema, podeu consultar AJUNTAMENT DE BARCELONA, *Institucions d'ensenyament tècnic primari*, Barcelona, Tallers d'Arts Gràfiques Henrich i cia., 1918.

3. La possibilitat de creació d'escoles d'aprenentatge complet per a determinats casos i per a especialitats concretes.

En el primer cas, hom partí de la base que els alumnes s'havien d'encaminar cap als oficis manuals i subalterns. La funció del preaprenentatge se centrava, fonamentalment, en la potenciació conjunta de les aptituds manuals i intel·lectuals. Cal precisar que, en el programa educatiu global de la Comissió de Cultura, s'atorgava, a partir d'aleshores, una gran importància a l'escola primària dirigida a les classes populars.²⁴⁷

El caràcter teoricopràctic de la segona etapa explica la nova denominació de *escoles complementàries d'oficis* (ECO), en consonància amb la funció que se'ls havia assignat a partir de la nova reglamentació; per moltes i variades raons, aquest canvi d'orientació no trobà l'acollida que hom esperava, com veurem més endavant. Altrament, d'acord amb l'entorn polític de l'època, les escoles rebien denominacions específiques.²⁴⁸

Finalment, la possibilitat d'establir veritables escoles taller per a casos determinats no passà, segons sembla, d'un primer estadi de simple proposta. El pla tenia un caràcter sociourbanístic, com en el cas de l'ensenyament primari, la qual cosa volia significar que hom projectava estendre aquestes escoles a altres barriades obreres, així com l'adequació del conjunt a la realitat industrial de la capital catalana.

A partir, doncs, d'aquestes premisses, hom proposava l'establiment d'una escola complementària d'oficis d'especialitat metal·lúrgica al Poblenou, d'unes classes del ram tèxtil a l'escola de Sant Martí de Provençals i, finalment, d'una escola comercial i una altra d'arts i construcció en una zona cèntrica.

El pla fixava, a més, l'horari, l'orientació pedagògica, la metodologia, la reglamentació de les funcions del professorat i tot allò que feia referència a la reorganització de les escoles; cal insistir, novament, en el fet que l'ensenyament es va concebre de manera cíclica.

La formulació programàtica s'havia preparat tenint en compte l'estudi crític dels programes que havien regit en el període anterior, en els quals hom trobava a faltar una formació humanística primordialment cívica, capaç de desvetllar en els alumnes una consciència i un sentit de dignitat professional i d'amor a la professió.

247. Recordem que, dins d'aquesta potenciació de l'escola primària, hi tenia un paper important la formació dels obrers de les ECO, considerades, en el pla orgànic, el darrer graó de la formació impartida a les escoles tècniques i professionals dependents de la Diputació i la Mancomunitat.

248. L'Escola de Gràcia s'anomenarà ECO Abat Oliva; la de Sant Martí, ECO Francesc Aragó; la de Sants, ECO Arnau de Vilanova, i la del barri xinès, ECO Narcís Monturiol.

D'altra banda, també s'insistia en la necessitat de superar el «cientifisme» excessiu, en el cas de les matemàtiques i de l'àlgebra, per posar un exemple; també es remarcava la importància del dibuix, proposta que no constituïa pas cap novetat perquè ja era, en realitat, la base primordial del programa de les primeres escoles d'arts i oficis.

Per tal d'adequar l'ensenyament professional a les necessitats de la indústria moderna i partint d'una anàlisi prèvia de la realitat, el pla proposava que els alumnes, un cop superada l'etapa de preaprenentatge, estudiessin tres cursos d'acord amb el programa següent:

— En un primer estadi, l'orientació curricular perseguia una formació humanista, social i científica.

— En segon terme, el programa es dedicava fonamentalment a la formació tècnica general.

— Finalment, en el darrer curs s'adquiria una formació específica d'acord amb les necessitats particulars de cada districte.

El pla fixava l'horari de les classes, que, d'acord amb la tradició, seria de set a nou del vespre, així com també els dies lectius, la duració de les vacances... Les lliçons de dibuix formaven part del programa de cada un dels cursos, tenien una duració de dues hores i totes les altres, d'una hora. Es dedicava, principalment, la primera meitat del curs a l'ensenyament general i la segona meitat, a les disciplines directament relacionades amb l'ofici que es volia aprendre.

Respecte a les qüestions metodològiques, hom creia que calia superar les classes merament expositives, per la qual cosa es recomanava al professorat que s'utilitzessin sistemes que fessin factible l'ensenyament actiu, en una paraula, la participació dels estudiants, essencial en un ensenyament de les característiques de la formació professional.

Aquesta racionalització del disseny curricular derivava cap a un major control i una centralització política més gran, que es reflectia, sobretot, en la unificació dels Estatuts de les diferents escoles. La realitat va quedar molt lluny de les intencions.²⁴⁹ Ni la creació de noves escoles ni el reciclatge del professorat, imprescindible per fer efectiu el pla, es portaren a terme. D'altra banda, va disminuir el nombre d'alumnes, sobretot als darrers cursos, la qual cosa fa pensar que els obrers no devien estar preparats per poder assimilar els programes dels cursos superiors.²⁵⁰

249. Encara que els tècnics que elaboraren el pla només pretenguessin, segons afirmaven, una racionalització del sistema, el professorat no ho creia així, i a la llarga les escoles varen perdre la seva autonomia.

250. Cf. Ramón ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones: 1875-1923*, p. 506-514.

Amb tot, el professorat sembla que va interioritzar la filosofia del pla i fins i tot va fer noves propostes dins aquesta filosofia, sobretot perquè el neguitejava la lentitud amb què es portava a la pràctica. Així, doncs, la quasi totalitat dels docents proposava a l'Ajuntament, el 1923, que es fessin efectius els punts següents:

- La posada en marxa dels cursos diürns de preaprenentatge per a nois de dotze a catorze anys, sobretot tenint en compte que els cursos de vespre requerien una base sòlida que la major part dels obrers no posseïen.

- La reforma real dels cursos pròpiament complementaris per a alumnes de catorze anys o més.

- Una política de premis i beques més substancial que la que hi havia hagut fins aleshores, així com l'establiment de cursos de formació a l'estranger.

- L'augment del nombre d'escoles com més aviat millor, tal com preveia el pla.

- Una política que donés suport, des de l'Ajuntament, a mètodes de relació i d'intercanvi entre les empreses i l'Institut d'Orientació Professional, així com la creació de patronats amb representació obrera i d'industrials de barriada, com s'intentava a Sants.

- Finalment, hom feia referència també a la potenciació de les biblioteques dels centres educatius, dels programes de visites, de les conferències sobre temes d'interès...²⁵¹

Catalunya viu en aquests anys moments de tensió i canvi que presenten un gran interès; així, doncs, creiem que, per poder comprendre millor el projecte de l'Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura, convé tenir molt present la situació sociopolítica i cultural del Principat, sobretot de la ciutat, que intentarem resumir tot seguit.

En l'àmbit sociopolític, ens trobem:

- dins del marc de la crisi de 1917, un context que tingué derivacions polítiques,

- davant de la problemàtica de la indústria catalana al final de la Primera Gran Guerra europea, l'aparició d'un procés inflacionari,

- amb l'inici de la campanya a favor de l'autonomia.

En el terreny sociocultural, en aquests anys:

- començava una important reforma de caràcter pedagògic a l'Escola Elemental del Treball i s'iniciaven les tasques del II Congrés Universitari Català,

- es plantejaven, a més, diverses reformes sobre noves bases conceptuais que afectaven la problemàtica educativa en general i la de l'ensenyament pro-

251. Cf. Alexandre GALÍ I COLL, *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya: 1900-1936*, llibre IV, 1a part, p. 123-129.

fessional en particular, com constatarem també en estudiar la formació professional en altres ciutats catalanes.

Amb el cop d'Estat de Primo de Rivera del setembre de 1923, l'Ajuntament democràtic fou substituït per persones addictes al nou règim i pertanyents, bastants, a la Unión Monárquica, l'únic partit acceptat per la dictadura. El nou Consistori, com ja hem vist quan hem tractat la Diputació, canvià radicalment la seva política, fonamentalment en el terreny de la cultura i l'ensenyament, canvi que es féu perceptible d'ençà del gener de 1924, data a partir de la qual s'accentuà la politització i es prohibí completament, a partir del mes següent, la utilització del català en l'Administració municipal.²⁵²

Quant a l'estructura interna de l'ensenyament professional, es va mantenir l'organització anterior. Altrament, no s'observen canvis ni en el professorat ni en els llocs de direcció de les escoles ni en la manera de denominar-les. El control esdevindrà fonamentalment ideològic, com es pot comprovar consultant els exàmens de cultura general dels alumnes de l'Escola del Treball que optaven a premi, en els quals s'observen especials referències a l'Hispanidad.²⁵³ Altrament, s'accentuaren els tràmits burocraticoadministratius.

A grans trets, la política de control i de repressió que s'exercí sobre les escoles de formació professional de l'Ajuntament barceloní no es pot comparar a la que van patir els centres que depenien de la Diputació de Barcelona.²⁵⁴

Amb la caiguda de la dictadura, atesa la desorientació dels partits polítics, no es començarà a notar un retorn a la normalitat fins a l'inici del curs 1930-1931. Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 donaren la victòria, a les grans ciutats espanyoles, als partits republicans i en el cas català, al nou partit de Macià i Companys, Esquerra Republicana de Catalunya: dos dies després es proclamava la Segona República espanyola. El partit esmentat governà a Catalunya, i concretament a la ciutat de Barcelona, durant tot el període republicà, amb l'excepció de l'època del bienni negre.²⁵⁵ Com apuntàvem en parlar de la legislació d'aquest període, els dirigents republicans es varen limitar a fer alguns retocs concrets en l'estructura legal de l'ensenyament tecnicoprofessional crea-

252. Hi ha força bibliografia sobre aquests fets. A tall d'exemple, podeu consultar Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *Les escoles professionals municipals: 1890-1990*, p. 52-53.

253. La repressió s'estengué arreu de Catalunya. Consulteu sobre això Josep M. ROIG I ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya: Un assaig de repressió cultural*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, 679 p., pròleg de Josep Benet.

254. Amb la caiguda del dictador, el gener de 1930, fou restablert l'Ajuntament de 1923.

255. Durant el bienni radical cedista, popularment *bienni negre*, la catalanització de l'Administració municipal va experimentar una sotragada, tot i que no té res a veure amb la persecució del període de la dictadura de Primo de Rivera.

da durant la dictadura de Primo de Rivera; aquest aspecte incidí directament o indirectament en la política del Consistori barceloní.

Malgrat que l'Estatut que finalment s'aprovà, amb menys atribucions que l'Estatut de Núria en l'ensenyament, no satisfeia les aspiracions catalanes, el Consistori de la capital catalana, en canvi, amb la restitució, el 1930, del Patronat Escolar de Barcelona, adquirí moltes atribucions en l'escola primària, que, en realitat, ja tenia abans del setembre de 1923.

Això explica, com a mínim en part, que Esquerra Republicana de Catalunya, partit majoritari a l'Ajuntament de Barcelona i a la Generalitat, dirigís tots els esforços cap a la millora de l'ensenyament elemental. Les autoritats republicanes dedicaren una atenció especial al Patronat Escolar de Barcelona, que tenia com a funció essencial la potenciació de l'escola primària.

Aquesta preocupació determinà, al nostre entendre, que l'ensenyament professional fos relegat a un segon terme o, simplement, que la inajornable reforma d'aquest ensenyament, és a dir, la recuperació i l'actualització del pla de 1918, es deixés per a més endavant; els vaivens polítics, i d'una manera especial, la guerra dels tres anys, varen representar un fre als canvis i originaren que la reforma mai s'arribés a portar a terme.

Malgrat tot, estructuralment, l'ensenyament complementari fou sempre considerat un escenari independent, en el marc de les diverses reformes que es realitzaren a la Comissió de Cultura i a la seva Assessoria Tècnica. Resulta ben evident que les diferents vicissituds polítiques del període republicà no ajudaren a fer efectiva la necessària reestructuració de la formació professional.

Altrament, els canvis del període de la guerra, organitzatius i legislatius, a causa de l'excepcionalitat d'aquesta època, tampoc es deixaren notar; cal precisar, d'altra banda, que els canvis en el professorat, sigui per motius polítics sigui per incorporació al servei, no afavorien els intents i projectes de reforma que hom volia iniciar.

Entre les novetats del període republicà, destacarem:

- La regularització administrativa, tant de caire intern com extern, de les escoles municipals de formació professional.
- L'aprovació, el maig de 1935, d'unes noves bases per a la concessió de premis i d'un augment del nombre de beques.
- Les circulars del període de guerra per intentar evitar les nombroses faltes d'assistència, sobretot del professorat.

En aquests anys adquiriran una importància especial, a l'Ajuntament de Barcelona, dues qüestions que resulten significatives en qualsevol dels graus, nivells i especialitats de l'ensenyament.

Tot i que hi tornarem a insistir en el capítol corresponent, no volíem pas

passar per alt la normalització lingüística iniciada al període 1918-1923, que s'havia començat a recuperar tímidament l'any 1930, la qual assolirà unes cotes molt més altes durant l'època republicana, amb l'excepció, almenys en part, del bienni negre. En aquest punt no tot eren flors i violes, perquè després del 6 d'octubre de 1934 hi ha un cert intent de bilingüisme en la comunicació interna del Consistori barceloní, situació que desaparegué després de la victòria del Front d'Esquerres a les eleccions del febrer de 1936.

Hom atorgarà importància al vincle entre la societat i l'escola, a través dels intents d'integració a la intensa vida cultural del país en aquells anys, potenciat tant des dels ajuntaments com des de la Generalitat.

7.2.2. L'OBRA DELS AJUNTAMENTS CATALANS MÉS SIGNIFICATIU I ALTRES ORGANISMES PÚBLICS O PRIVATS

Ens referirem de manera especial a l'obra d'alguns ajuntaments de ciutats industrials catalanes, les quals, generalment, mostraren un interès pregon pel problema de la formació professional. Al marge de les ciutats que comptaven amb centres de formació tecnicoprofessional de grau mitjà, com és ara Terrassa i Vilanova i la Geltrú, aspecte que compta ja amb una valuosa bibliografia,²⁵⁶ us oferirem una sèrie de dades de ciutats industrials, on el grau elemental de la formació professional adquirí una certa rellevància.

Al marge de les suara citades, que encapçalen el nostre estudi, hem de parlar també de les escoles d'Arts i Oficis i centres equivalents de Badalona, Sabadell, Manresa, Mataró, Girona, Tarragona i Reus; caldria afegir-hi Figueres, però ja n'hem parlat suficientment quan ens hem referit a les diputacions i institucions col·laterals. A partir d'aquestes dades i de referències a algun altre cas, intentarem fer un esbós general de la formació professional a les ciutats del Principat.

Terrassa

Com ja indicàvem en el capítol anterior, l'Escola d'Arts i Oficis de Terrassa començà a funcionar el curs 1880-1881. Des que es fundà, el seu objecte principal fou la formació d'obriers i artesans, essencialment mitjançant la pràctica, pensant sobretot en l'aplicació immediata, sense oblidar, però, l'adquisició dels coneixements científics indispensables aplicables als oficis respectius.

Després d'un curs preparatori, es cursaven durant dos anys estudis de muntador electricista i mecànic, i coneixements teòrics tèxtils i comerç. Les clas-

256. Sobre això podeu consultar la bibliografia que s'inclou al final de l'obra.

ses tenien lloc de vuit a deu del vespre, s'exigia l'edat mínima de dotze anys per ingressar-hi i s'havia de satisfer una mòdica quota d'ingrés.

Acabats els estudis, es lliurava als alumnes un certificat d'aptitud, després d'unes proves amb un tribunal format pel professorat de l'assignatura, un altre docent de l'Escola i un representant del Consistori. El Patronat de l'Escola Superior d'Indústries, juntament amb la Comissió Municipal d'Instrucció Pública, tenia cura de les missions de control i d'inspecció. La matrícula fou força nombrosa, i en l'època que ara estudiem, hi havia entre dos-cents i cinc-cents alumnes.²⁵⁷

Vilanova i la Geltrú

Com ja sabem, la característica principal de l'Escola és el fet que s'hi cursaven estudis de peritatge industrial, avui *enginyer tècnic*.²⁵⁸ Malgrat tot, al marge dels estudis oficials, l'Escola tenia establerta una secció d'ensenyaments per a obrers en la qual podien ingressar a partir dels dotze anys, després d'aprovar unes proves d'ingrés. La dita secció estava dividida en dos nivells: secció d'aprenentatge i cursos de perfeccionament.

A la secció d'aprenentatge es preparava tècnicament els aprenents dels oficis de fuster i serraller muntador. L'Escola lliurava un certificat oficial de l'especialitat als alumnes que aprovaven totes les assignatures.

El segon grup d'ensenyaments anava dirigit als obrers que ja eren oficials en la seva especialitat i que tenien necessitat d'una cultura professional orientada cap al millorament dels oficis respectius. Les especialitats cursades eren les següents: muntador mecànic, muntador electricista, pràctic tèxtil i pràctic fidador.

Per a aquests cursos, hom aprofitava, en general, el mateix professorat de l'Escola de Perits Industrials, condició que també es donava a l'Escola de Terrassa, les quals, doncs, podien comptar amb un professorat teòricament més qualificat que les altres escoles catalanes d'arts i oficis.

Badalona

En el proper capítol, quan tractem la relació entre formació professional i societat, observarem que la preocupació d'algun prohoms de Badalona per aquesta

257. En relació amb els primers anys d'aquesta escola, cf. *Escuelas elementales y superiores de industrias de Tarrasa*, Terrassa, impremta Ventayol, 1904, 171 p.

258. ESCUELA SUPERIOR DE INGENIEROS DE VILLANUEVA Y LA GELTRÚ, *Enseñanzas elementales y superiores. Estudios extraoficiales. Condiciones para cursarlos*, Barcelona, 1905, 20 p.; *El setanta-cinquè aniversari de l'Escola Industrial de Vilanova i la Geltrú*, Escola Universitària d'Enginyeria Tècnica, 1977.

qüestió arrenca ja de molt abans que aquest tipus de formació comencés a generalitzar-se. Altrament, com ja vam indicar en el capítol 4, aquesta ciutat de la comarca del Barcelonès, de manera privada, ja es va interessar per algun projecte d'aquesta índole i, d'una manera especial, per la creació d'una escola d'arts i oficis que fou molt conflictiva, fonamentalment a causa de la idiosincràsia del seu fundador.

Podria haver escollit altres ciutats com a exemple de ciutat industrial, al marge de la capital catalana que hem estudiat ja amb una certa extensió, i com a exemple dels interessos i les realitzacions que es varen portar a terme al Principat a favor de la formació obrera. M'he decidit per la ciutat de Badalona per tres raons fonamentals:

- pel fet de ser la població on vaig néixer i he passat tots els meus dies fins avui, per la qual cosa conec força millor la seva història cultural i educativa. Fins i tot he conegut directament o he sentit a parlar de primera mà dels protagonistes que sortiran en aquest apartat.

- perquè la seva evolució en aquest terreny resulta molt interessant i reflecteix el que va passar en moltes poblacions industrials del nostre país.

- finalment, perquè gràcies al treball pacient del mestre badaloní del pla professional de la República, Mateu Rotger i Rosquelles, comptem amb una gran quantitat d'informació de tots els graus i nivells de l'ensenyament de la nostra ciutat, i també de la formació professional.²⁵⁹

Començarem, primerament, per la fundació de l'escola teoricopràctica de teixits, que es pot considerar el precedent del que seria l'Escola d'Arts i Oficis de l'Ajuntament de Badalona, com comprovarem a continuació, centre auspiciat i dirigit per Pau Rodon i Amigó.²⁶⁰

259. A més del text citat de Mateu Rotger, cf. *Escola de Teixits de Badalona: Pau Rodon i la seva obra. Homenatge dels alumnes en el XVII aniversari de la fundació de l'Escola*, Barcelona, tipografia Emporium, 1924. D'altra banda, el senyor Bargalló treballa sobre el senyor Pau Rodon, la figura més emblemàtica de la formació professional a Badalona.

260. Pau Rodon i Amigó (Badalona, 1870-1950). Als quinze anys s'havia diplomà a l'Escola Provincial d'Arts i Oficis. Treballà com a dibuixant a diverses sederes i fou director d'una empresa tèxtil en la qual aplicà algunes de les seves patents. Mentre treballava a la Colònia Güell publicà la seva primera obra tècnica sobre lligaments, la primera escrita en la nostra llengua. Fou després professor de la Colònia esmentada i exercí la docència, a més, de les escoles de Teixits i d'Arts i Oficis de Badalona, a la Unió Industrial de Barcelona, al Foment del Treball Nacional, a la Casa Provincial de Caritat, al Centre de Dependents de Terrassa, a l'Escola del Treball de Barcelona i a l'Ateneu Politècnic de la capital catalana. La seva producció bibliogràfica és molt extensa tant en català com en castellà, i les seves obres han estat traduïdes a diversos idiomes. Fundà la revista *Cataluña Textil* i, juntament amb el seu fill Camil, formà una valuosa biblioteca especialitzada de més de tres mil volums, que els seus hereus han llegat a principis de la dècada dels noranta del segle xx a l'AHCB.

Després d'un període de gestació, els estudis d'aquesta Escola iniciaren l'activitat el 16 d'octubre de 1907, els cursos duraven tres anys, les classes tenien lloc de vuit a nou del vespre i les pràctiques es realitzaven en una mena de tallers que comptaven amb maquinària moderna.²⁶¹

El professorat, deixant a una banda el mestratge de Pau Rodon, sobretot a mesura que passaven els anys, fou molt qualificat. Arran d'aquesta inauguració la premsa badalonina es congratulava que els joves badalonins no haguessin de traslladar-se a la capital per estudiar teoria, pràctica i dibuix de teixits a l'Escola Provincial d'Arts i Oficis.

Resulta difícil situar-se a la Badalona de principis del segle XX. La qüestió és que Pau Rodon perseguia, fonamentalment, segons sembla, que la seva Escola fos subvencionada o passés a ser escola municipal; no és estrany, per tant, que sol·licités i aconseguís diversos ajuts de la Diputació de Barcelona; a causa d'això fou molt criticat pels sectors conservadors badalonins, que l'acusaven d'actuar per interès propi, i ell afirmava, en canvi, que volia que els estudis fossin gratuïts, almenys per als alumnes més necessitats.²⁶²

El paràgraf que reproduïm a continuació procedeix d'un periòdic vinculat a la Lliga Regionalista, el qual ens mostra el que representava aquesta escola per a la nostra ciutat; pensem que aquest mateix partit, poc temps després, el criticaria pels motius suara adduïts.

A l'entrar en l'escola de teixits del nostre particular amic en Pau Rodon, es queda un verdaderament admirat d'obra tan magna i més s'hi queda al preguntar, quins són els medis de que s'ha valgut en Rodon per obra tal, hi troba per resposta les paraules «sols en Rodon».

Ell ha omplert per si sol, un buit que hi havia a Badalona, la ciutat pot dir-se avui que es dedica amb més escala a l'art fabril, ell n'ha omplert el buit, logrant crear un verdader estol de teixidors.

En Rodon, ha lograt treure de la rutina a majordoms i contramestres fent homes de vertader just dintre l'art on viuen.²⁶³

Rodon, però, somiava, com ja hem apuntat, amb la municipalització de la seva Escola, que abracés un camp més ampli i que es convertís en una escola d'arts i oficis; no és estrany que primerament intentés la formació d'un Patronat mu-

261. Per conèixer amb un cert detall com era l'Escola de Teixits de Badalona, en el moment de la seva fundació, podeu consultar *El Eco de Badalona* (19 octubre 1907), reproduït a MATEU ROTGER I ROSQUELLAS, *Badalona. L'escola d'ahir (1793-1939)*, annex 20, p. 401.

262. Tot i que no el podem considerar un revolucionari ni molt menys, des de molt jove es mostrà favorable a la secularització de la vida pública en tots els sentits, la qual cosa li creà una determinada animadversió per part dels sectors badalonins més conservadors.

263. Cf. *Sol Ixent*, portaveu del Centre Regionalista (16 setembre 1911).

nicipal que establís aquest centre, que fou constituït i aprovat en el Reglament del 14 d'octubre de 1912.

Novament, l'oposició dels sectors conservadors féu ajornar la creació de l'escola esmentada; en canvi, donaren suport a l'Escola d'Arts i Oficis de l'Ateneu Obrer, que fou inaugurada el 18 d'abril de 1915 en l'antic local de la Sucre-ra, amb una capacitat per a sis-cents alumnes, amb la presència d'Eduardo Dato, en aquell moment primer ministre del Govern de Madrid.²⁶⁴

Finalment, el 3 d'octubre fou inaugurada l'Escola d'Arts i Oficis municipal, instal·lada al carrer Reial, núm. 145, avui *Francesc Layret*. El primer director de l'Escola fou Pompeu Fabra, tot i que al cap d'uns anys la direcció del centre fos exercida per l'enginyer industrial Àngel Sampere, que continuà en aquest càrrec fins al final de la Guerra. En el mateix edifici trobarem provisionalment l'Escola de Teixits de Pau Rodon, que hi quedarà integrada definitivament el curs següent, de la qual escola ja ens hem ocupat en aquest mateix apartat.

El curs preparatori, sota la direcció d'Artur Martorell, amb la col·laboració del també professor de l'Escola del Treball de Barcelona Marcel·lí Antich,²⁶⁵ es cursava, majoritàriament, al matí i hi havia un curs especial de gramàtica dos vespres a la setmana.

A l'Escola d'Arts i Oficis d'aquesta ciutat de la costa, als vespres es cursaven estudis que duraven tres anys per a fusters, paletes i per manyans, al marge dels estudis per a dependents mercantils i ensenyament per a modistes, de les quals ja parlarem. Més endavant es van introduir estudis per a treure's el carnet de xofer.

A l'Escola de Teixits trobàvem cursos de teixidors pràctics, teixidors teòrics, dibuixants de teixits i preparadores tèxtils. Amb la instauració de la dictadura de Primo de Rivera, l'Escola d'Arts i Oficis s'anirà adaptant a la nova legislació. A principis de setembre de 1925, va tenir lloc la creació de l'Escola Elemental del Treball,²⁶⁶ i a la vegada s'establí una Junta local d'ensenyament industrial per regir el centre.²⁶⁷

264. Com és lògic suposar, a la premsa badalonina hi ha molta informació sobre la visita del primer ministre a Badalona. En el proper apartat es parla d'aquest esdeveniment i de l'obra de l'Ateneu Obrer de Badalona.

265. L'autor d'aquest treball ha parlat a bastament d'aquest mestre, una de les figures cabdals de la renovació pedagògica al nostre país i de la florida intel·lectual a Costa Rica.

266. Es tracta de la presentació que la Comissió de Foment va fer al Consistori de la readaptació per fer efectiu el RD del 31 d'octubre de 1924 que obligava totes les ciutats de més de vint mil habitants a establir una Escola Elemental del Treball. La citada moció va ser presentada el 26 de maig de 1925 i aprovada el 9 de juny de 1925.

267. És interessant comprovar la constitució d'aquesta Junta, un organisme totalment burocràtic, similar als que es constituïren durant el franquisme. En relació amb totes aquestes qüestions, cf. Mateu ROTGER I ROSQUELLAS, *Badalona. L'escola d'ahir (1793-1939)*, p. 178-179.

D'altra banda, per adaptar-se a aquesta legislació es va constituir, el 1928, el Patronat Local de Formació Professional, que va continuar funcionant durant el període republicà. Una altra de les característiques d'aquesta època foren els actes d'homenatge a les autoritats locals, provincials i estatals. Badalona no fou una excepció ni molt menys. El professorat i l'alumnat del centre de formació obrera varen retre un homenatge a l'alcalde Sabaté el 27 de desembre de 1925, segons sembla, organitzat per l'alcalde mateix.

No podem silenciar tampoc les despeses de l'Estat, interessat per diverses i variades raons en l'obra pública, inclòs l'equipament escolar, despeses que afectaren també l'Escola Elemental del Treball, que s'instal·là en un edifici totalment remodelat inaugurat el 29 de desembre de 1927 pel ministre de Treball, el terrassenc Eduard Aunós, novament ministre d'aquesta cartera als primers temps del franquisme.²⁶⁸

No n'hi havia prou amb la remodelació de la seu de l'Escola Elemental del Treball, perquè amb aquesta inversió no se solucionaven els problemes; calia que el pressupost anual destinat al centre fos més generós, fet que no es va produir, com veurem a continuació.

Cita, com un fet anòmal, el que l'Estat aportés menys ajuda econòmica a l'Escola elemental del Treball —*organismo oficial, con intervención del Ministerio del Trabajo*—, que a l'antiga Escola Municipal d'Arts i Oficis, organisme purament local; doncs si a aquesta la subvencionava amb 6.000 pessetes anuals, a la del Treball, els anys 1926 i 1927 la va ajudar amb una aportació de 3.500; l'any 1928 no li va donar res, i de manera excepcional, el 1929, la va subvenir amb 10.000 pessetes.²⁶⁹

Deixant a una banda el que hem indicat fins ara, no podem oblidar que l'Escola badalonina, a més de les activitats de formació professional industrial, incorporà noves especialitats, algunes de les quals, com ara els estudis comercials, la preparació per al batxillerat o classes per a noies, surten de les coordenades d'aquest estudi.

Durant la República, tenint en compte que es tractava d'una escola conso-

268. Citat a Mateu ROTGER I ROSQUELLAS, *Badalona. L'escola d'ahir (1793-1939)*, p. 163. La dictadura, a més de l'Escola Elemental del Treball, va construir a Badalona dos grups escolars. La política d'obres que es va projectar i realitzar en aquests anys es concreta sobretot en la canalització de la Riera d'en Folch, al centre mateix de la ciutat, que va desaparèixer a la primera rierada.

269. Cf. Mateu ROTGER I ROSQUELLAS, *Badalona. L'escola d'ahir (1793-1939)*, p. 196. Aquest autor fa referència a un article publicat a *El Eco de Badalona* (27 setembre 1930). Vegeu també *El Eco de Badalona* (31 desembre 1927), citat a Mateu ROTGER I ROSQUELLAS, p. 190.

lidada i sota dependència de l'Estat, les preocupacions dels edils badalonins i de la societat en general anaven per uns altres camins: la millora de l'escola primària, aconseguir un institut d'ensenyament mitjà —que s'inaugurà el curs 1933-1934—, la consolidació de l'Escola Municipal de Música...

Malgrat tot, val la pena remarcar que, en aquest període, en algunes classes hi havia coeducació i que l'any 1937, en plena Guerra Civil, s'establí una classe per a inadaptats físics, al marge dels cursos per obtenir el carnet de conduir, que van adquirir més importància que en èpoques anteriors.²⁷⁰ Com a aspecte negatiu, recordarem que els professors de l'Escola, a causa de l'augment de matrícula, reclamaven, ja des de 1932, que es construís un nou pavelló, però aquesta petició no va obtenir cap mena de resultat.

Tornant a la matrícula, cal assenyalar que un dels fets més destacats d'aquesta Escola és el nombre d'alumnes que hi cursaven estudis. A tall d'exemple esmentarem que a finals de la dictadura de Primo de Rivera, època de la qual tenim constància de la dita matrícula, ultrapassava els cinc-cents alumnes, tenint en compte que feia uns anys que ja no hi havia l'Escola de Teixits; en aquest cas, la matrícula hauria estat molt més gran. Aquesta xifra, però, s'anà incrementant, ja que, segons dades de 1932, superava els sis-cents alumnes.²⁷¹

Mataró

En el capítol anterior ens referíem als primers quinze anys d'activitat de l'Escola d'Arts i Oficis de la capital del Maresme, en realitat al període que el centre s'acabà afermant. Tot i que falten estudis per conèixer amb un cert detall la seva evolució fins al final de la Guerra Civil, intentarem oferir quatre pinzellades en relació amb els esdeveniments més destacats.

Com a la major part d'escoles d'aquest tipus a càrrec dels consistoris municipals, la seva evolució va estar condicionada per les dificultats de les arques dels ajuntaments, la qual cosa obligava al Consistori a fer mans i mànigues per assegurar el funcionament regular de l'Escola.

L'arribada al poder municipal del Partit Republicà Radical, el 1910, en una època que aquest partit adquirí una certa preponderància en les ciutats industrials del rerepaís barceloní, va significar un canvi total d'orientació a l'Escola d'Arts i Oficis de llarg abast. Foren acomiadats tots els professors i el claustre es renovà totalment i es nomenà un comitè de reorganització. Aquest comitè va crear, el 1911, un patronat que s'encarregava també de l'administració de l'escola.

270. Aquests estudis eren poc freqüents en aquella època, perquè hi havia molt pocs cotxes.

271. Cf. Mateu ROTGER i ROSQUELLAS, *Badalona. L'escola d'ahir (1793-1939)*, p. 169 i 214.

Aquesta situació va durar fins al 1914, quan els canvis polítics i la situació econòmica van provocar la dimissió en bloc del patronat.

No sembla que l'Escola anés gaire més enllà de fer la viu-viu, però els nous aires que es respiraven, des del moment que la Mancomunitat de Catalunya va assumir totalment les seves competències, expliquen que el Consistori mataroní sol·licités una subvenció a l'organisme esmentat, tot i que fa l'efecte que no feia altra cosa que seguir un costum ja establert, perquè aquest centre havia rebut més d'un ajut de la Diputació de Barcelona.

Els canvis legislatius que varen tenir lloc durant la dictadura de Primo de Rivera originaren la creació d'un patronat per adaptar-se a la nova situació legal. Durant la República, com ja hem explicat en parlar d'altres poblacions, no es va produir cap mena de canvi significatiu, al marge d'algunes qüestions, com és ara la renovació del professorat. Finalment, durant el període de la conflagració bèl·lica, se sol·licità la creació d'un observatori meteorològic, seguint les preocupacions de l'època. També caldria recordar les preocupacions per la introducció de la llengua catalana en les institucions d'ensenyament tècnic, aspecte que estudiarem en el capítol 12.

Sabadell

Superats tots els entrebancs que es presentaren a finals del segle XIX per establir a la capital vallesana una Escola d'Arts i Oficis, com vàrem veure en el capítol 5, aquesta institució esdevingué un dels centres més representatius de la ciutat de Sabadell, que havia de competir amb el centre d'ensenyament tècnic secundari i superior de la veïna Terrassa. El 1910 va inaugurar un magnífic edifici modernista que avui és propietat de la Caixa de Pensions. Altrament, el 1928, com ja veurem en el capítol 9, l'Escola va acollir un Institut d'Orientació Professional vinculat al centre barceloní.²⁷² En parlar de la Diputació de Barcelona i de les altres institucions públiques del país, ja indicàvem uns altres aspectes de l'activitat d'aquest centre.

D'altra banda, no podem oblidar que a Sabadell, com a la majoria de ciutats industrials catalanes, malgrat la importància de l'Escola d'Arts i Oficis, la formació professional es cursava també a moltes altres institucions patronals, obreres i de l'Església i, d'una manera especial, al lloc de treball.

Per comprendre l'abast de la importància quantitativa d'aquest centre, hem de tenir en compte que hi assistien alumnes des dels nou anys fins als trenta-vuit, tot i que les edats en les quals la matrícula era més gran oscil·lava

272. Cf. Ramon TARRÓS I ESPLUGAS, «Escola d'Arts i Oficis de Mataró. Els seus inicis (segle XIX) i algunes fites per a la seva història (segle XX)», p. 358-361.

entre els catorze i els disset anys. A la taula següent us oferim les dades del curs 1930-1931.

TAULA 8
*Nombre d'alumnes que estudiaven a l'Escola Industrial de Sabadell
el curs 1929-1930*

Alumnes de curs preparatori	142
Alumnes de secció industrial	147
Alumnes de secció comercial	80
Alumnes de secció d'arts i oficis	35
Alumnes de secció varis	48
Alumnes de secció classes diürnes	161
Total	613

FONT: *Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell. Ressenya de la solemne sessió inaugural del curs 1930-1931*, Sabadell, impremta de Joan Sallent. (Estadístiques p. 17-24). Hi ha també ressenyes de sessions inaugurals dels cursos 1927-1928, 1932-1933, 1933-1934 i 1935-1936.

Manresa

Quan l'Estat va suprimir els instituts locals de segon ensenyament, a finals del segle XIX, Manresa va quedar òrfena de tota mena d'ensenyances al marge de l'ensenyament primari. Fou aleshores que, amb l'ajut de la Diputació de Barcelona, el 9 de maig de 1902, com ja apuntàvem en el capítol anterior, es va crear l'Escola d'Arts i Oficis, d'Agricultura i Indústries, que amb alts i baixos va funcionar al llarg de tot el període que comprèn aquest capítol, i va esdevenir el centre capdavanter de l'activitat educativa a la capital del Bages, com mostren els actes solemnes que tingueren lloc arran de les inauguracions de curs, d'algunes de les quals comptem amb publicacions força interessants.²⁷³

Girona

Com explicàvem en el capítol 5, després d'una sèrie de vicissituds, finalment el 1902, es creà una comissió que estudià l'establiment d'una Escola d'Arts

273. A tall d'exemple, recordarem ESCUELA DE ARTES Y OFICIOS, AGRICULTURA E INDUSTRIAS DE MANRESA, *Memoria del curso 1911/1912 por D. Narciso Vidal y Puig. Extracto del discurso de gracias de F. Francisco Llatjós Perramon*, Manresa, impremta de San José, 1913.

i Oficis dependent del municipi gironí. Als anys següents, sobretot a partir de la segona dècada del segle passat, apareixeran diverses propostes:

— La primera, el 1912, de reorganitzar l'Escola perquè esdevingués provincial.

— Una altra, el 1914, que feia referència a la creació d'una escola tècnica general; es tractava d'una proposta molt interessant, a la qual donaven suport personatges molt coneguts com Rafael Masó; Joaquim Font i Fargas, professor de la Normal, i Josep Estalella, aleshores catedràtic de l'Institut.

— En el projecte de 1917, es tractava d'adaptar l'Escola de Belles Arts a les escoles d'arts i indústries dels programes oficials, aspectes ja estudiats en parlar de la Mancomunitat. A l'hora de la veritat aquestes propostes tingueren poca incidència. Finalment, el 1924, hi hagué un nou projecte d'Escola Elemental de Treball i Cultura que comportava una reorganització de l'ensenyament del dibuix, projecte que només funcionà des del curs 1927-1928 fins a la proclamació de la República i sense massa suport econòmic.

En el període republicà, l'Escola Municipal de Belles Arts prengué una gran volada amb la incorporació d'ensenyaments de caràcter tecnicoindustrial i amb noves matèries d'ensenyament artístic, i fins i tot de solfeig. La matrícula d'aquest centre fou força nombrosa: en algunes especialitats va arribar, fins i tot, a més d'un centenar d'alumnes. Ja durant la Guerra, el curs 1937-1938, com hem apuntat anteriorment, va néixer l'Escola Municipal de Belles Arts i Preparació Professional, que era l'aplicació de l'acord de l'Ajuntament gironí de l'agost de 1937; en aquests anys, es dóna, a més, una gran importància als aspectes culturals.²⁷⁴

Tarragona

Al marge de l'interès que havia mostrat la ciutat de Tarragona per l'ensenyament tècnic i professional, ja des de principis del segle XIX, hi ha diverses iniciatives, al llarg dels primers trenta anys del segle XX. De totes les iniciatives d'ensenyament professional que es van portar a terme, val la pena no oblidar la que s'inicià durant la dictadura de Primo de Rivera, una època, com ja hem indicat, en què tingueren lloc algunes realitzacions al Principat, aprofitant la nova legislació laboral que s'implantava a l'Estat durant els anys dictatorials.

L'enginyer Ramon Barbat i Miracle va proposar l'establiment d'una Escola del Treball a Tarragona, molt ben acollida per la Federació Obrera Local, que aconseguí que el Centre Catòlic Social Obrer del carrer Armanyà cedís una sala a l'Escola del Treball, amb el vistiplau del cardenal Vidal i Barraquer.

274. Si voleu conèixer amb més detall aquesta qüestió, consulteu Salomó MARQUÉS I SUREDA, *De l'Escola de Dibuix a l'Escola Municipal de Belles Arts*, Ajuntament de Girona, 1990.

Les classes varen començar el curs 1928-1929 i varen continuar en l'edifici del bisbat fins al curs 1930. A partir d'aquest moment, l'Escola fou traslladada a les antigues cotxeres del tramvia del carrer Jaume I. L'any següent, el de la proclamació de la República, es va col·locar la primera pedra de l'edifici de l'avinguda President Companys, que des dels anys trenta ha continuat fins als nostres dies.

Reus

Continuant el que ja esmentàvem en el capítol 5, les activitats capdavanteres, pel que fa a la formació dels obrers, a la ciutat de Reus venien per la trajectòria del Centre de Lectura, que es podia considerar, com ja indicàvem aleshores, una mena d'Ateneu Obrer.

El Centre de Lectura, però, ja des de principis del segle XX, prenia una gran volada i esdevenia de mica en mica un dels centres culturals de primera línia del Principat, més enllà de la formació professional. Malgrat tot, les classes per a obrers continuarien impartint-se, si bé cal considerar-les una activitat més; en relació amb aquest punt, és interessant recordar que les activitats del Centre es dividiren, el 1908, en set seccions, una de les quals era la d'arts i oficis i estudis socials, amb una gran càrrega històrica, però, en el fons, va passar a ser una de tantes.

La nova situació política incidí molt directament en el Centre, fet que es manifestava en els problemes derivats de la discussió de la problemàtica religiosa; en les ànsies de democratització; en la culturalització, que comportava comptar amb una bona biblioteca;²⁷⁵ en la penetració del catalanisme polític, i la consegüent catalanització de la vida societària del Centre, aspecte que tractarem de manera específica en el capítol 12.

Davant dels nous reptes que es plantejaven al Centre, els directius s'adonaren ben aviat que resultava totalment necessària la construcció d'un nou local; la seva gestació fou molt laboriosa, especialment a causa del finançament, però finalment la nova seu de la societat fou inaugurada el 30 d'octubre de 1921.

Quant als aspectes més relacionats amb la formació obrera, el fet de seguir la política iniciada al segle XIX sense massa canvis va originar diverses queixes, que generaren algunes propostes; la més significativa, la formulada en la reunió del 15 de gener de 1928, que anava signada per onze socis, entre els quals hi havia Josep Iglésies i Josep Recasens, sobre el tema que ens ocupa, indicava que les

275. Actualment, la biblioteca del Centre de Lectura és considerada una de les millors de Catalunya, al marge d'algunes biblioteques públiques i alguna molt especial de particular.

ensenyances fossin de tipus complementari i que es creés d'una vegada l'escola industrial i de comerç. No sembla, però, que la proposta reeixís.

L'esdeveniment més destacable d'aquell període fou l'organització del Primer Congrés d'Ateneus, que va tenir lloc al Centre de Lectura de Reus. Jaume Simó i Bofarull, que havia estat nomenat president del Centre, el dia 31 de gener de 1911, va mostrar, des d'un primer moment, un interès pregon per promoure aquesta efemèride molt criticada per alguns estudiosos, com veurem en el capítol proper, on es tracta amb una certa extensió d'aquest Congrés.²⁷⁶ El fracàs o semifracàs dels congressos de Reus i Vilanova i la Geltrú són més aviat una qüestió de context i no pas d'organització, com podreu comprendre més endavant.

7.3. L'OBRA D'ALTRES INSTITUCIONS CATALANES ESPECÍFIQUES

La divisió entre institucions públiques i privades no era prou nítida, en realitat és una qüestió que afecta qualsevol nivell de l'ensenyament espanyol, amb l'excepció del superior, almenys en aquells anys, per la qual cosa més que de *institucions privades* caldria parlar de *grups* o institucions que no depenien directament o indirecta d'institucions públiques, tot i que en podien rebre subvencions. Gairebé sempre aquestes institucions tenien un caràcter benèfic, filantròpic, caritatiu, ideològic, o simplement eren sense afany de lucre.

En aquells moments, l'ensenyament professional no resultava rendible, atesa la poca entitat econòmica o financera dels seus beneficiaris, fet que ens explica el caràcter d'aquestes institucions, malgrat que en algun cas hi podia haver, de manera implícita o explícita, algun interès econòmic o politicoideològic a mitjà o llarg termini.

En aquest sentit, podríem parlar dels mateixos tres grans grups dels capítols anteriors.

— El moviment obrer, considerat en un sentit global, que a causa de la insuficiència de l'oferta pública buscava les seves pròpies solucions, tot i que en general atorgava més importància a la instrucció elemental, atesa la baixa taxa d'escolarització i els alts índexs d'analfabetisme.

— Els industrials, que necessitaven mà d'obra qualificada —ja hem vist que tenien incidència en l'obra de les institucions públiques catalanes—, però que

276. Totes les dades sobre Reus han estat extretes de Pere ANGUERA, *El Centre de Lectura de Reus: Una institució ciutadana*.

també els interessava la formació dins de la pròpia empresa, del qual aspecte tenim molt poca informació.

— L'Església, que, al marge de la seva funció benèfica, veia en l'educació, i d'una manera particular, en la formació professional, una via per recuperar la classe obrera, que cada vegada s'allunyava més de la religió catòlica.

7.3.1. EL MOVIMENT OBRER

Abans d'entrar en aquest apartat, voldríem remarcar que molts dels ateneus i associacions obreres eren, en realitat, entitats amb una activitat educativa, que tenia, evidentment, un paper remarcable, i societats d'esbarjo on les seccions de teatre, biblioteca, jocs i en alguns casos esports, en una paraula, la vida societària, constituïen una de les seves raons de ser.

Ja en el nostre tema d'estudi, seguint una tendència que s'iniciava a finals del segle XIX, amb l'entrada del segle XX es produïren canvis essencials en la política de formació professional de les associacions vinculades al moviment obrer.

Per una banda, moltes poblacions que havien intentat crear centres de formació professional aconseguiran que s'estableixin escoles d'arts i oficis municipals amb ajuts de les diputacions, de la Mancomunitat o de la Generalitat, com hem vist.

Per una altra banda, el nombre d'ateneus obrers o institucions similars augmentarà extraordinàriament, i molts dels que ja existien, que oferien als seus socis classes d'ensenyament elemental per als infants dels associats, començaran a organitzar estudis nocturns per a obrers, amb classes específiques de formació professional.

Finalment, apareixeran, tot i que en nombre limitat, una sèrie d'associacions vinculades al moviment obrer que organitzaran centres de formació professional, amb un caire totalment professionalitzat.

En el capítol 5 ja ens referíem a l'evolució de l'Ateneu Obrer de Barcelona, que va anar derivant cap a posicions cada vegada més conservadores, posició que es manifestà clarament a partir del 12 de setembre de 1912, quan passava a ser controlat per la burgesia catòlica, posició refermada el 1915, quan l'Ateneu es declarava apolític, que en determinats moments era sinònim de *conservador*. Una mostra evident d'aquesta actitud és que continuarà existint acabada la Guerra i no desapareixerà fins al 1964.

És possible que aquesta evolució s'expliqui, en bona part, per problemes de caràcter econòmic que obligaven a acceptar la ingerència dels sectors abans es-

mentats. Respecte a aquest punt, resulta significatiu que, a més dels socis, pràcticament tots obrers, hi havia socis protectors, membres d'honor, així com un tracte especial a les autoritats. Cal precisar que, malgrat aquests ajuts, mai va comptar amb local propi, mentre que molts ateneus o institucions similars pensen que sí ho van aconseguir.²⁷⁷

Com en molts altres ateneus, l'activitat educativa presentava dues vessants. Les escoles diürnes, generalment per a fills dels socis, escoles primàries elementals i escola de vespres, amb un programa de formació professional, a la qual, el 1915, es van incorporar unes classes de dibuix aplicat a les arts.

Com ja hem indicat, molts dels ateneus que van néixer a la ciutat de Barcelona a finals del segle XIX i principis del segle XX seguien l'exemple de l'Ateneu Obrer de Barcelona organitzant classes diürnes i nocturnes, d'acord amb l'esquema que hem esbossat. Les classes de formació professional que s'oferien, segurament per satisfer la demanda, eren dibuix lineal, teoria de teixits i mecànica, per aquest ordre.

Entre els ateneus barcelonins i associacions similars que seguien les passes de l'Ateneu Obrer de Barcelona, sense que, en cap moment, assolissin la importància de l'Ateneu, citarem a tall d'exemple:

— L'Ateneu Obrer de Sant Andreu de Palomar, que s'havia fundat l'1 d'octubre de 1885, el qual estava situat al carrer Major de Sant Andreu, núm. 7. Les associacions d'obriers de la població li donaren suport, seguint el model de l'Ateneu Obrer de Barcelona. S'hi donaven classes de teoria i dibuix de teixits. El 1937 es va convertir en Escola Municipal Ateneu Obrer i preparava els alumnes per poder examinar-se a l'Escola de Terrassa.

— El Foment Industrial, fundat el 1885, el qual, a partir del curs 1908-1909, va establir classes de teoria i pràctica tèxtil, que van ser ampliades al cap d'un temps amb classes de dibuix i mecànica.

— L'Ateneu Obrer Republicà Autonomista del districte VII. Situat a Hostafrancs, fou autoritzat el 15 d'agost de 1895, però no començà la seva activitat escolar diürna i nocturna de classe de dibuix i d'altres fins al 1906.

— L'Ateneu Obrer de Gràcia, fundat el 1894, que va aprovar el seu Reglament 1897, en l'article 1r del qual precisava que l'Ateneu «tiene por objeto la instrucción ilimitada de la clase obrera».

— Les escoles catalanes del districte II, que tenien una secció primària diürna i una secció tecnicoprofessional nocturna dedicada preferentment al tèxtil. El seu lema explica el seu tarannà i un xic el propi de l'època, el qual es resumia en

277. Respecte a aquesta qüestió, vegeu Pere SOLÀ I GUSSINYER, *Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya*, p. 48-54.

«Autonomia-Treball-Germanor». Altrament, entre 1909 i 1923 el centre publicà una revista que ens ofereix moltes dades de l'activitat interna, on es trasllueix la ideologia reflectida en el lema.

Al marge dels centres indicats, que tenien un cert gruix, n'hi havia molts altres; alguns dels més coneguts els indiquem a continuació, amb el benentès que la seva trajectòria en el camp de la formació professional s'ha de considerar més aviat limitada:

— L'Ateneu de Sants, establert el 1865, però fins al 1908 no es produeix cap fet destacable des de la nostra perspectiva.

— L'Ateneu Obrer Martinenc, fundat el 1908, que es limitava fonamentalment a oferir classes de dibuix.

— L'Ateneu Republicà del districte VII, fonamentalment un centre familiar, instructiu i recreatiu, però que tenia classes diürnes i nocturnes.

— L'Ateneu Obrer de les Corts de Sarrià, fundat el 1884; tots els seus associats eren obrers, però la seva activitat en el camp de l'ensenyament tècnic era poc important.

— El Círculo Industrial, fundat el 1908, que va realitzar algunes activitats d'ensenyament professional poc rellevants.

— El Centre Popular Catalanista de Sant Andreu de Palomar, amb classes diürnes i nocturnes, on es cursaven, des de 1909, algunes matèries de formació professional.

També podríem citar l'Alianza Industrial, fundada el 1887; el Progreso Industrial, fundat el 1892; el Foment Martinenc; el Camp de l'Arpa, fundat el 1879, que des de 1911 atorgava ajuts per poder ingressar a l'Escola d'Arts i Oficis; l'Ateneu d'Hostafrancs de la classe obrera, de 1895, oferia classes; l'Associació Instructiva Obrera de les Corts, on s'oferien classes de dibuix i tall i confecció, i, finalment, l'Ateneu Enciclopèdic del districte VII, les Corts, fundat el 1909, on s'ensenyaven alguns oficis relacionats amb les arts del llibre.

Heus aquí una relació dels ateneus barcelonins o dels municipis que s'integraren el 1897 a la capital catalana. En realitat, però, totes les poblacions industrials del país comptaven amb ateneus obrers que tenien com a activitat principal l'ensenyament, o bé primari per als seus fills o bé per al seu perfeccionament professional.²⁷⁸

Aquesta florida d'ateneus originaria que cerquessin alguna manera de mancomunar-se; d'aquesta idea va néixer la creació, el 1905, de la Unió o Federació

278. Tots els ateneus citats, així com d'altres que no figuren en la nostra relació, els podeu trobar als treballs de Ramón Alberdi i Pere Solà, repetidament citats.

d'Ateneus Obrers i més endavant l'organització de congressos d'ateneus, dels quals ens ocuparem en el capítol vinent.

Considerem força més interessants, des del nostre punt de vista, els centres obrers que es van proposar fer un treball que anés més enllà de la simple opció caritativa o testimonial; en aquest sentit, com a cas emblemàtic, ens referirem especialment a la Unió Industrial.

La Unió Industrial, amb una idea de centre de formació professional especialitzat, va néixer el 1904. L'apartat *b* de l'article 2n del seus Estatuts deia que la seva finalitat era: «El adelanto y progreso de sus socios por medio de la enseñanza y divulgación aplicada al arte industrial».²⁷⁹

La Unió va iniciar les seves classes el curs 1904-1905. La classe inaugural va ser a càrrec de Massó i Llorens, un personatge que va dedicar la seva vida al seu país i a la classe obrera.²⁸⁰ A més de Massó, com a professors destacats recordarem Pau Rodon i el farmacèutic i llicenciat en ciències fisicoquímiques Josep Agell i Agell.²⁸¹

Els estudis que s'oferien poden considerar-se gratuïts, ja que la quota de matrícula era ínfima. Comptava amb ajuts de l'Estat i alguna vegada de l'Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. Tot i que el nombre de socis s'acostava al mig centenar, la matrícula era més aviat reduïda, ja que no arribava als cent alumnes. Altrament, publicava una revista, *Unión Industrial* (1906-1911), que en la seva segona època (1912-1916), es deia *La Industria*.²⁸²

L'amplitud i la complexitat de la seva oferta queda clarament explicitada en la taula que adjuntem a continuació.

279. Ramón ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones: 1875-1923*, p. 625.

280. Sobre les activitats d'aquest prohoms, podeu veure Ramón ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones: 1875-1923*, pàgines diverses.

281. Josep Agell i Agell (el Masnou, 1882-1973) fou fundador i director de diverses revistes professionals. Presidí diferents corporacions científiques i fou un dels impulsors del desenvolupament de la química industrial a l'Estat espanyol.

282. Ramón ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones: 1875-1923*, p. 607-639.

TAULA 9

Matèries, horari i nombre d'alumnes admesos a les classes de les escoles professionals de la Unió Industrial

	<i>Nombre d'hores</i>	<i>Duració del curs</i>	<i>Nombre d'alumnes</i>	<i>Supressió curs</i>
<i>Classes de nit</i>				
Teoria de teixits 1a p.	1,5 h setmanals	de l'1-X al 15-VI	40 màxim	Menys de 10 al.
Teoria de teixits 2a p.	1,5 h setmanals	de l'1-X al 15-VI	40 màxim	Menys de 10 al.
Pràctiques amb telers	18 h setmanals	de l'1-X al 15-VI	Sense limitació	Sense limitació
Dibuix en quadrícula	1,5 h setmanals	de l'1-X al 15-VI	Sense limitació	Sense limitació
Mecànica aplicada al teler	3 h setmanals	de l'1-X al 15-VI	Sense limitació	Sense limitació
Dibuix aplicat al teixit	10 h setmanals	de l'1-X al 15-VI	25 màxim	Menys de 5 al.
Aerografia (classes nois i noies)	3 h setmanals	un mes ^a	15 màxim	Menys de 3 al.
Aerografia curs complet	6 h setmanals	tres mesos ^a	15 màxim	Menys de 3 al.
Aerografia, socis UI	6 h setmanals	de l'1-X al 15-VI	15 màxim	Menys de 3 al.
Química tèxtil	4 h setmanals	de l'1-X al 15-VI	20 màxim	Menys de 5 al.
Mecànica i àlgebra (2 tornos)	3 h setmanals	tres mesos assign. ^a	20 màxim	Menys de 5 al.
Filatura de cotó	2 h setmanals	de l'1-X al 15-VI	20 màxim	Menys de 5 al.
Dibuix industrial	2 h setmanals	tres mesos ^a	6 màxim	Menys de 2 al.
Electricitat	2 h setmanals	de l'1-X al 15-VI	20 màxim	Menys de 3 al.
Arxiu tècnic	10 h setmanals			
Arxiu tècnic (dissabte)	2 h setmanals			
<i>Classes de dia</i>				
Teoria de teixits (dg.)	2 h setmanals ^b	de l'1-X al 15-VI	20 màxim	Menys de 5 al.
Conf. sobre història i art tèxtil	1 mensual			
Visites a fàbriques (dg.)	1 mensual			
Visites a museus (dg.)	1 mensual			
Laboratori de Química (feiners)	10 h setmanals ^c			
	(2 tornos)	de l'1-X al 15-VI	Sense limitació	Sense limitació
Tecnologia tèxtil (diumenge)	1 conf. mensual	de l'1-X al 15-VI	Sense limitació	Sense limitació
Visites industrials	1 mensual			
Filatura de cotó ^c	10 h setmanals	de l'1-X al 15-VI	Sense limitació	Sense limitació
Arxiu tècnic (dg.)	2 h setmanals			

a. Podia començar-se una nova matrícula per a aquell curs.

b. Només per a alumnes de fora de Barcelona.

c. Els alumnes pagaven una quantitat d'acord amb el professor.

FONT: Adaptació de *La Industria* (octubre 1915), reproduït en el quadre 38 de Ramón ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona: 1875-1923*. (Vegeu també quadre 37).

En la relació que hem ofert no figuren dos dels centres obrers més emblemàtics de la ciutat de Barcelona: el CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria), atès que la seva activitat educativa estava dedicada al món mercantil, i l'Ateneu Enciclopèdic Popular, el centre cultural obrer més important de la capital catalana, però que en l'aspecte escolar no fou massa remarcable i es limità a algunes classes de dibuix industrial.²⁸³

Tot i que una bona part dels centres obrers es trobaven a la ciutat de Barcelona, com ja veïem en el capítol 5, a la majoria de les poblacions industrials catalanes, al marge de les escoles dependents de les institucions públiques, de les quals ja ens hem ocupat, hi havia associacions obreres.

Malgrat que la funció socioeducativa anés variant a mesura que passava el temps, no es produeixen grans canvis pel que fa a la fundació de nous centres obrers, per la qual cosa, en referir-nos a continuació a les activitats de formació professional obrera realitzades a fora de Barcelona, hem de recordar novament d'entrada molts dels centres dels quals ja havíem parlat en el moment d'ocupar-nos d'aquesta qüestió, en el capítol 5.

Pel que fa a la zona d'influència de la capital catalana, podríem parlar novament de Badalona i, concretament, del seu Ateneu Obrer, fundat a finals del segle XIX, que, com ja hem assenyalat, es dedicava preferentment a la instrucció dels obrers i dels seus fills, en classes de dia i de nit, tot i que a partir del setembre de 1910 obria unes classes nocturnes de dibuix lineal, a les quals l'any següent assistien vint-i-tres alumnes; també hi havia classes de tinguda de llibres.

A partir de 1914 es començarà a parlar de la creació d'una escola d'arts i oficis perquè els fills dels obrers poguessin fer tota l'escolaritat des del parvulari fins a l'obtenció d'una qualificació professional en el mateix centre, que fou inaugurat el 18 d'abril de 1915, com ja hem indicat, pel primer ministre Eduardo Dato.

En la nova escola, situada a l'antiga Sucrera, a més de les classes nocturnes que s'havien ofert fins aleshores, hi havia classes de matemàtiques, química, física, modelatge en fang, ceràmica i teoria de teixits. El nombre d'alumnes de les classes de formació professional se situava al voltant d'un centenar, amb un total, entre classes diürnes i nocturnes, d'uns sis-cents alumnes, nois i noies. Amb la creació de l'Escola d'Arts i Oficis municipal, l'escola de l'Ateneu, en el terreny de la formació professional, va passar un xic a segon terme.²⁸⁴

283. No cal insistir en la trajectòria d'aquestes dues institucions, que tenen una bibliografia molt àmplia.

284. En la premsa badalonina hi ha moltes referències sobre aquest Ateneu, des de la seva fundació el 1884 fins a la seva desaparició arran del triomf de las tropes nacionals el 1939. Hi ha també algun estudi d'alumnes del professor Pere Solà sobre aquest Ateneu.

7.3.2 LA PATRONAL, ELS INDUSTRIALS I LA FORMACIÓ PROFESSIONAL

La participació dels industrials en el terreny de la formació professional fou totalment decisiva, tot i que la seva activitat en aquest terreny fou quasi sempre indirecta, tant com a propulsors de les realitzacions que van portar a terme en les institucions públiques catalanes, com també en alguns ateneus que tenien el suport econòmic i fins i tot moral d'institucions patronals, del món empresarial en general o, simplement, d'un filantrop industrial.

La conflictivitat social del període que estudiem explica que la política en relació amb la formació professional de les institucions suara esmentades no fos uniforme ni molt menys: malgrat que, en essència, les finalitats, en el cas de la problemàtica obrera, fossin les mateixes, les diferències se centraven sobretot en qüestions de tàctica i estratègia; val a dir, però, que a la pràctica resultaven molt importants.

Precisament, l'actitud davant de la formació professional divergia entre els industrials entre si i entre les organitzacions patronals mateix. Mentre que alguns continuaven aferrant-se a la idea d'uns obrers amb poca qualificació professional, uns altres creien que la dita qualificació podia actuar en diversos fronts, aspecte aquest últim que estudiarem amb més detall en el capítol següent, però del qual ara avancem alguns trets:

- En un sentit social, mitigant la conflictivitat obrera, per mitjà de facilitar una certa integració de determinats obrers als objectius de l'empresa.
- En un sentit polític, perquè la integració d'un grup d'obers podia frenar la unitat de la classe obrera en benefici dels patrons.
- En un sentit econòmic, perquè una major qualificació dels treballadors generaria més productivitat, que podia fins i tot augmentar els beneficis de les empreses, encara que aquestes es veiessin obligades a augmentar els salaris dels obrers qualificats.

7.3.3. EL PAPER DE L'ESGLÉSIA

En el capítol 5 assenyalàvem que la Revolució de Setembre de 1868 havia convençut l'autoritat eclesiàstica de la necessitat de recuperar la classe obrera.

Entre les associacions catòliques que impulsaren activitats relacionades amb la formació professional, moltes establertes ja a finals del segle XIX, val la pena tenir presents:

- L'Institut Català d'Artesans i Obrers, fundat el 14 de juny de 1876 pel bisbe de Barcelona Joaquim Lluch i Garriga, associació que aconseguí subven-

ció de les autoritats i la legalització. Oferia classes de dibuix general i d'aplicació a les arts industrials als nois i als homes, i de tall i confecció a les noies i a les dones. La seva activitat continuà fins al 1908, que va desaparèixer.

— Poc després, el 6 de febrer de 1879, el bisbe de Barcelona fundava l'entitat Amics dels Obrers, amb una activitat similar a l'anterior.

— Enumerarem a continuació una sèrie d'associacions que varen actuar a la ciutat de Barcelona i que varen tenir, des de la nostra perspectiva, una importància relativa, exceptuant les dues primeres: Centro Moral e Instructivo de Gracia, Centro Moral Eulaliense, Centro de Nuestra Señora del Carmen y San Pedro Claver, Academia de los Santos Justo y Pastor, Centro Católico Obrero de San Vicente de Paul i escoles catalanes del Temple de la Sagrada Família, molt importants pel que fa a l'ensenyament primari.

N'hi havia algunes d'específicament femenines, a les quals ens referirem en el capítol 11.

Com ja havíem fet en el capítol 5, dedicarem una atenció especial a l'obra dels salesians, tot i que altres ordes, com és ara els jesuïtes, no s'han de desestimar; els salesians donaven una preferència al treball pràctic, d'aquí el nom de *tallers* de les seves classes, tot i que per evitar confusions hom parlava genèricament de *escoles professionals salesianes*. Una de les primeres preocupacions d'aquesta orde fou la preparació de docents per exercir com a mestres de formació professional.

Per a la formació d'un mestre de taller salesià, es començava per l'aprenentatge de l'ofici concret al qual havia de dedicar la docència. Paral·lelament, tenia lloc el postulantat, després el noviciat, tot plegat completat amb dos anys de perfeccionament.

No es creia necessari enviar-los a estudiar en un centre de formació tecniprofessional, en canvi s'atorgava molta importància a la publicació de textos, a través de les Ediciones Don Bosco, que el 1928 ja havia publicat cent quaranta llibres, tres-cents el 1970.

Hom començava per especialitats que no requerien molta inversió, encara que, en aquesta època, els oficis que s'ensenyaven al centre de Sarrià i en general a les escoles professionals salesianes eren més artesanals que no pas industrials.

L'evolució del nombre d'alumnes que es formaven professionalment a Sarrià queda reflectida en la taula 10.

Al marge d'aquestes dades, sabem que el nombre d'alumnes va anar creixent, tot i que lentament, perquè, tenint en compte que en el menjador hi havia quatre-cents vuitanta llocs amb bancs fixos, el curs 1935-1936 es van haver d'afegir algunes cadires a l'extrem dels bancs.²⁸⁵

285. Cf. *100 anys de presència salesiana a Barcelona-Sarrià*, p. 49.

TAULA 10

Evolució del nombre d'alumnes que assistien a les escoles dels salesians de Sarrià, en el primer terç del segle XX^a

<i>Any</i>	<i>Estudiants^b</i>	<i>Artesans^c</i>	<i>Total</i>
1900	200	150	350
1919	186	172 ^d	358
1926	237 ^e	263	500

a. Les xifres totals de finals del segle XIX no concorden, van de 320 a 400.

b. Denominació dels alumnes d'ensenyament general.

c. Denominació dels alumnes d'ensenyament professional.

d. Repartits de la manera següent: serralleria i mecànica, 56; fusters, 36; arts del llibre, 31; sastres, 17; sabaters, 13; escultors i dauradors, 10, i tallistes, 9.

e. Nombre aproximat.

FONT: Francesc VARELA, «Nombre global d'alumnes», a *100 anys de presència salesiana a Barcelona-Sarrià*, p. 49.

Altrament, cal recordar que l'orde salesià fundà altres col·legis a Catalunya, com és ara el Col·legi del Sant Àngel de Barcelona, establert el 1889; la Parròquia de Santa Eugènia del Ter de Girona, creada el 1891; el Col·legi Sant Antoni de Pàdua de Mataró, de 1905, i l'Escola Professional salesiana de Sant Vicenç dels Horts, fundada el 1895, l'única d'aquella època que es dedicava a la formació professional.

Totes aquestes activitats, en les diferents escoles professionals salesianes, prendran una gran volada durant el franquisme, aprofitant unes condicions més favorables per a les escoles dependents d'ordes religiosos.